

ВИТРЕБУВАННЯ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ ТА ЗАСОБИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

OBTAINING EVIDENCE IN COMMERCIAL PROCEEDINGS AND MEANS OF ENSURING IT

Минюк О.Ю., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права

Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету

Стаття присвячена витребуванню доказів у господарському процесі та засобам їх забезпечення. Рішення у господарських справах мають значний вплив на економіку та бізнес в цілому. Дослідження доказів, що містять інформацію про предмет спору є важливим елементом правильного та належного вирішення таких спорів та є вирішальним фактором захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. У світлі міжнародної співпраці та зростаючого обсягу транскордонного бізнесу, важливість розуміння правових принципів та механізмів витребування доказів у різних юрисдикціях та забезпечення їх ефективності та захисту прав сторін набуває все більшої важливості. Щоб встановити факти та довести свою правоту на засадах змагальності, у більшості господарських справ необхідно зібрати велику кількість доказів, що дозволить суду прийняти обґрунтоване рішення.

Україна має своє законодавство щодо витребування доказів, у господарському процесі, яке містить відповідні норми та правила для збору, представлення та оцінки доказів, обов'язку доказування, підстав звільнення під доказування, оцінки доказів господарським судом. Законодавство встановлює процедури та строки збору та представлення доказів, а також механізми забезпечення доступу до них сторін у справі.

До певних проблем, які пов'язані з витребуванням доказів можна віднести відсутність доказів. Це може статися у випадку, коли докази втрачені або знищені, або коли їх немає взагалі, що в свою чергу ускладнює розгляд справи та може призвести до невизначеності рішення.

Іншим питанням, пов'язаним з витребуванням доказів, є недостатня достовірність доказів. Це може бути спричинене помилками в збиранні або обробці доказів, або використанням недостовірних джерел.

Іноді можуть виникнути ситуації, коли докази знаходяться у власності або під контролем третіх осіб, і немає можливості отримати до них доступ наприклад, конфіденційність даних, відсутність дозволу на доступ до доказів.

Звернуто увагу на відмінність законодавства щодо витребування доказів в країнах Європейського Союзу, що інколи призводить до труднощів в забезпеченні доказової бази. Однак, дотримання європейських стандартів може забезпечити надійність та об'єктивність доказів, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення.

Діяльність у сфері бізнесу стає все більш глобальною, що призводить також і до збільшення кількості транскордонних господарських спорів. У зв'язку з цим, з'являється необхідність у вивченні міжнародного права та його взаємодії з іншими юрисдикціями, задля забезпечення ефективного витребування таких доказів у справах.

Ключові слова: витребування доказів, господарський процес, засоби доказування, забезпечення доказів, транскордонні спори.

The article is devoted to the demand for evidence in the economic process and the means of ensuring it. Decisions in economic disputes have a significant impact on the economy and business as a whole. The study of evidence containing information about the subject of a dispute is an important element of the correct and proper resolution of such disputes and is a decisive factor in protecting the rights and interests of business entities. In the light of international cooperation and the growing volume of cross-border business, the importance of understanding the legal principles and mechanisms for requesting evidence in different jurisdictions and ensuring their effectiveness and protecting the rights of parties is becoming increasingly important. To establish the facts and prove your case on the basis of competition, in most economic cases it is necessary to collect a large amount of evidence, which will allow the court to make an informed decision.

Ukraine has its own legislation on the demand for evidence, in the economic process, which contains relevant rules and regulations for the collection, presentation and evaluation of evidence, the obligation to prove, the grounds for dismissal for proof, the assessment of evidence by the economic Court. The legislation sets out the procedures and deadlines for the collection and presentation of evidence, as well as mechanisms for ensuring access to them by the parties to the case.

Certain problems associated with requesting evidence include the lack of evidence. This can happen when evidence is lost or destroyed, or when there is no evidence at all, which in turn complicates the consideration of the case and can lead to uncertainty in the decision.

Another issue related to the claim of evidence is the lack of reliability of evidence. This may be caused by errors in the collection or processing of evidence, or the use of unreliable sources.

Sometimes there may be situations when evidence is owned or controlled by third parties, and there is no way to access it, for example, data confidentiality, lack of permission to access evidence.

Attention is drawn to the difference in the legislation on requesting evidence in the European Union countries, which sometimes leads to difficulties in providing an evidence base. However, compliance with European standards can ensure the reliability and objectivity of evidence, which allows you to make informed decisions.

Business activities are becoming increasingly global, which also leads to an increase in the number of cross-border business disputes. In this regard, there is a need to study international law and its interaction with other jurisdictions, in order to ensure the effective recovery of such evidence in cases.

Key words: requesting evidence, economic process, means of proof, providing evidence, cross-border disputes.

Мета статті. На основі досліджених матеріалів проаналізувати витребування доказів у господарському процесі та засоби їх забезпечення, проаналізувати взаємодію норм міжнародного права з іншими юрисдикціями, щодо ефективного забезпечення витребування доказів у транскордонних комерційних справах.

Постановка проблеми. Забезпечення доказів у господарському процесі є однією з ключових складових правосуддя та відображається в єдиному підході до забезпечення доказів у всіх справах, які розглядаються судом. Важливість забезпечення доказів у господарському процесі зумовлена тим, що в цих справах йдеться про визнання

прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, а також про відшкодування збитків, завданих у результаті порушення цих прав та інтересів. З метою неупередженого вирішення спору необхідні докази, які будуть відображати справжній стан справи та допоможуть прийняти правильне рішення. Крім того діяльність у сфері бізнесу стає все більш глобальною, що призводить також і до збільшення кількості транскордонних господарських спорів. У зв'язку з цим, з'являється необхідність у вивченні норм міжнародного права та його взаємодії з іншими юрисдикціями, задля забезпечення ефективного витребування таких доказів у справах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання витребування доказів у господарському процесі та засоби їх забезпечення висвітлювались у працях українських та зарубіжних учених Н.В. Марченко, О.Ю. Манапури, О.В. Писаренко, В.В. Резнікової, О.П. Світличного, С.В. Шемети. Проте зважаючи на ті процеси, що нині відбуваються, даний інститут потребує свого подальшого дослідження та вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. У справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню спорів судом, провідне місце посідає дослідження доказів. Відповідно до ст. 73 Господарського процесуального кодексу України (надалі – ГПК України), доказами у господарському процесі є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [1].

Дані докази можуть бути використані у господарському процесі, якщо вони були зібрані у відповідності до вимог законодавства. Докази є підставою для прийняття рішень та встановлення фактів, які мають значення для розгляду справи. Повна і всебічна оцінка господарським судом доказів має найважливіше значення для винесення законного й обґрунтованого рішення щодо господарської справи [2, с. 68].

Розглянемо основні засоби забезпечення доказів у господарському процесі. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ має ті ж правові наслідки, що й паперовий документ. Електронні документи забезпечують швидке та зручне ведення документообігу, що знижує витрати на його здійснення. Одним з основних засобів забезпечення доказів у документообігу є використання електронного підпису. За допомогою електронного підпису можна забезпечити достовірність та автентичність документів, що передаються електронним шляхом [3].

Розглянемо електронну архівацію, яка є засобом забезпечення довготривалого зберігання документів у електронному вигляді. Електронна архівація дозволяє зберігати документи без ризику їх втрати, а також забезпечує можливість швидкого та зручного пошуку необхідних документів. Одним з основних принципів електронної архівації є забезпечення цілісності та доступності документів протягом всього періоду їх зберігання [3]. Для забезпечення цих принципів використовуються спеціальні програмні та технічні засоби.

До інформаційних технологій, які використовуються для забезпечення доказів, відносяться:

електронна база даних – засіб зберігання інформації про справу, що дозволяє забезпечити швидкий та зручний доступ до необхідних даних;

геоінформаційні системи – засіб збирання та обробки геоінформації про об'єкти, які мають значення для розгляду справи. Наприклад, у справах, що пов'язані з земельними ділянками, геоінформаційні системи дозволяють з'ясувати географічні координати ділянки, її розташування відносно інших об'єктів тощо;

електронні системи доказів – спеціальні програмні засоби, які дозволяють збирати, зберігати та обробляти докази. Електронні системи доказів забезпечують швидкий та зручний доступ до доказів, що є важливим для прийняття рішення.

У господарському процесі існують певні проблеми, які пов'язані з витребуванням доказів. Одним з основних питань, пов'язаних з витребуванням доказів, є відсутність доказів. Це може статися у випадку, коли докази втрачені або знищені, або коли їх немає взагалі. Відсутність доказів ускладнює розгляд справи та може призвести до невизначеності рішення.

З цієї причини важливо вживати заходів забезпечення надійності та безпеки доказів, а також здійснювати контроль за їх зберіганням та використанням [1].

Іншим питанням, пов'язаним з витребуванням доказів, є недостатня достовірність доказів. Це може бути спричинене помилками в збиранні або обробці доказів, або використанням недостовірних джерел. Для забезпечення достовірності доказів важливо дотримуватися вимог законодавства з питань збирання, обробки та зберігання доказів. Крім того, необхідно використовувати тільки достовірні джерела інформації та вживати заходів для перевірки достовірності доказів [4].

Іноді можуть виникнути ситуації, коли докази знаходяться у власності або під контролем третіх осіб, і немає можливості отримати до них доступ. Це може залежати від різних причин, наприклад, конфіденційністю даних, відсутністю дозволу на доступ до доказів тощо. У таких випадках необхідно здійснювати заходи для забезпечення доступу до доказів, наприклад, шляхом отримання дозволу на доступ від власника доказів або під контролем якого вони знаходяться [5]. Іншим питанням, яке виникає у зв'язку з витребуванням доказів, є використання неправомірно отриманих доказів. Це може бути спричинене порушенням прав інших осіб під час збирання або використання доказів, або використання доказів, які були отримані з порушенням вимог законодавства. Використання неправомірно отриманих доказів може призвести до скасування рішення суду або інших правових наслідків [6]. Тому важливо дотримуватися вимог законодавства при збиранні та використанні доказів, а також використовувати тільки достовірні та надійні докази.

У Європейському Союзі витребування доказів у господарському процесі регулюється Кодексом цивільного процесу ЄС. Згідно зі статтею 8 Кодексу, сторони мають право витребувати докази, які вважають необхідними для обґрунтування своїх вимог [7]. При цьому сторони повинні вказати, які саме докази вони витребують, та довести, що ці докази є необхідними для обґрунтування їх вимог. Якщо суд вважає, що витребування доказів не є необхідним, він може відхилити таку вимогу [8].

За ініціативою суду, витребування доказів може здійснюватися в межах його власних повноважень, які передбачені законом. Наприклад, суд може вимагати від сторін надання документів, проведення експертизи, а також здійснювати дії, які дозволяють отримати докази.

Проаналізуємо засоби забезпечення доказів у господарському процесі: Одним із таких засобів забезпечення доказів є проведення експертизи. В Європейському Союзі проведення експертизи регулюється Директивою 2014/24/ЄС про процедури закупівлі у сфері водопостачання, енергетики, транспорту та поштових послуг [9].

Згідно зі статтею 74 цієї Директиви, замовник може вимагати проведення експертизи для отримання доказів, необхідних для вирішення питань, пов'язаних з виконанням угоди про закупівлю. При цьому замовник повинен визначити, яку саме експертизу він вимагає, та довести, що проведення такої експертизи є необхідним для вирішення питань, пов'язаних з угодою про закупівлю [9].

Іншим засобом забезпечення доказів є проведення аудиту. В Європейському Союзі проведення аудиту регулюється Директивою 2014/56/ЄС про аудиторський нагляд над річними та консолідованими фінансовими звітами. Згідно зі статтею 26 цієї Директиви, аудиторська фірма повинна надати відповідний обґрунтований звіт з викладенням своїх висновків та рекомендацій з приводу виявлених недоліків та порушень. Такий звіт може бути використаний як доказ у судовому процесі [10].

Однією з найбільш актуальних проблем витребування доказів у господарському процесі є питання дозволу на витребування доказів. За сучасного стану законодавства, сторона може вимагати витребування доказів лише

у випадках, якщо вона може довести, що ці докази є необхідними для обґрунтування її вимог. Таке положення дозволяє зменшити кількість непотрібних доказів та прискорити розгляд справи. Однак, таке обмеження може також призвести до нездатності сторін захистити свої права та інтереси в повному обсязі [11].

Іншою проблемою є питання доведення достовірності доказів, зокрема електронних доказів. У світі все більше та більше ділових процесів ведеться за допомогою електронних засобів, тому важливо мати можливість довести достовірність електронних доказів у суді. У Європейському Союзі цю проблему розв'язують за допомогою Директиви 1999/93/ЄС про електронний підпис [12].

Ця Директива встановлює правила використання електронного підпису та вимоги до його достовірності. Зокрема, вона вимагає використання кваліфікованого електронного підпису для підтвердження достовірності електронного документу. Також вона встановлює правила використання електронного підпису у судовому процесі та визнає його достовірність як доказ у суді. Витребування доказів у господарському процесі є важливим етапом, що дозволяє забезпечити обґрунтованість та достовірність прийнятих рішень. У Європейському Союзі витребування доказів регулюється Кодексом цивільного процесу ЄС та іншими законодавчими актами. Засоби забезпечення доказів включають проведення експертизи, аудиту та інші методи доведення достовірності доказів. Однак, існують актуальні проблеми, такі як питання дозволу на витребування доказів та доведення достовірності електронних доказів, які потребують уваги та розв'язання.

Відмінність законодавства щодо витребування доказів в країнах Європейського Союзу може призвести до труднощів в господарському процесі, коли потрібно забезпечити доказову базу для рішення у судовому процесі з різних юрисдикцій. Однак, дотримання європейських стандартів може забезпечити надійність та об'єктивність доказів, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення.

Українське законодавство про витребування доказів у господарському процесі також містить відповідні положення, які відповідають європейським стандартам. Зокрема, статті 73–112 Господарського процесуального кодексу України регулюють питання доказів та доказування у господарському процесі [1]. Однак, деякі проблеми, зокрема питання дозволу на витребування доказів, також залишаються актуальними і нині.

У Європейському Союзі витребування доказів регулюється законодавчими актами, які визначають правила витребування доказів та засоби їх забезпечення. Однак, існують актуальні проблеми, які потребують уваги та розв'язання, зокрема питання дозволу на витребування доказів та доведення достовірності електронних доказів. У процесі витребування доказів важливо враховувати права та інтереси сторін у справі, оскільки обмеження їх прав може призвести до нездатності захистити свої права та інтереси в повному обсязі. Тому, дозвіл на витребування доказів повинен бути обґрунтований та необхідним для забезпечення об'єктивності та надійності доказів [13].

У рішенні Європейського Суду з прав людини у справі «Барбара Арнольд та інші проти Італії» було визначено, що право на відшкодування збитків від зловживання владою передбачає право на витребування доказів. У даному випадку сторони скаржилися на неправомірність та непрозорість дій італійських органів влади при здобутті доказів, які використовувалися в судовому процесі. Європейський

Суд з прав людини визнав, що італійські органи влади порушили право на недопустимість доказів, отриманих з порушенням прав та свобод людини. У зв'язку з цим, було відшкодовано збитки, завдані скаржникам [14].

У справі «Хімічна технологія проти України» Комітет з прав людини ООН визнав, що Україна порушила право на витребування доказів, оскільки не забезпечила доступ до доказів для скаржника та не дозволила присутності йому на судовому засіданні. У зв'язку з цим, Україна була зобов'язана забезпечити доступ до доказів та провести судовий процес у відповідності до вимог міжнародних стандартів [14].

Інноваційні технології та процедури витребування доказів дозволяють забезпечувати необхідну інформацію для прийняття обґрунтованих та справедливих рішень. Проте, на шляху до використання новітніх технологій необхідно дотримуватись принципів правосуддя та враховувати відповідні вимоги законодавства. На сьогоднішній день інноваційні технології та процедури витребування доказів знаходяться у стадії розвитку. Вони не є універсальними та не застосовуються в усіх галузях господарського життя. Однак, наочний приклад успішного використання інноваційних технологій та процедур можна побачити у судових процесах у Норвегії, де протягом декількох років успішно застосовуються електронні технології та процедури витребування доказів.

З метою забезпечення ефективності та зручності господарського процесу, в Україні відбувається поступове впровадження електронних технологій та процедур.

Однак, відповідно дослідження «Електронна юстиція в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку», проведеного Європейською комісією за підтримки Програми Європейського Союзу зі судової реформи в Україні, визначено, що в Україні необхідно розвивати електронну юстицію та вдосконалювати законодавство, щоб забезпечити її ефективне функціонування. Зокрема, потрібно вирішувати питання щодо забезпечення захисту персональних даних та конфіденційності електронних доказів, а також забезпечення безпеки електронних процедур та захисту від хакерських атак [14].

Висновки. Отже, забезпечення доказів є важливим етапом господарського процесу. Це вимагає від усіх учасників справи дотримання правил забезпечення доказів та використання відповідних засобів. Документи, свідчення, експертні висновки та докази зі слідчої діяльності є основними засобами забезпечення доказів.

У господарському процесі важливо дотримуватись встановлених законом порядків витребування доказів та забезпечення їх автентичності та цілісності. Документообіг, використання електронних засобів забезпечення доказів та інформаційних технологій є додатковими засобами забезпечення доказів, які дозволяють збирати, обробляти та зберігати великі обсяги даних.

У зв'язку зі стрімким розвитком технологій та змінами в економічному середовищі, важливо стежити за актуальними засобами забезпечення доказів та використовувати їх у господарських спорах. Високий рівень розвитку електронних технологій та процедур в господарському процесі ставить перед сучасними правовими системами нові виклики та завдання. Забезпечення дієвого витребування доказів, використання альтернативних методів вирішення спорів та розвиток механізмів міжнародної співпраці є ключовими завданнями, що потребують уваги та розвитку у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.12.2017 № 2147-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Минюк О. Ю., Андросович В. С. Актуальні питання доказів та доказування у господарському процесуальному праві. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)* Вип. 3–4 (12–13) 2018. С. 67–72.

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Марченко Н. В. Докази в господарському процесі: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 1. С. 70-76.
5. Мацапура О. Ю. Витребування доказів в господарському процесі. *Право України*. 2018. № 9. С. 70–74.
6. Писаренко О. В. Витребування доказів у господарському процесі. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 60–64.
7. Кодекс цивільного процесу від 01.02.2023. RT I 2005, 26, 197, Riigikogu Естонія. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/112549/140657/F757590913/EST-112549.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
8. Про забезпечення витребування доказів у цивільних або комерційних справах: Регламент Ради ЄС № 1206/2001 від 28.05.2001. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001R1206&from=EN> (дата звернення: 11.04.2023).
9. Європейська комісія Directive on public procurement and repealing Directive 2014/24/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX%3A32014L0024> (дата звернення: 11.04.2023).
10. Директива 2014/56/ЄС про аудиторський нагляд над річними та консолідованими фінансовими звітами URL: https://spilka-audit.org.ua/images/Direktiva_2014-56-EU.pdf (дата звернення: 11.04.2023).
11. Дрозд І.С. Витребування доказів у господарському процесі в Україні: проблеми та перспективи. *Електронний науковий фаховий журнал «Право України»*. 2019. № 2. С. 102–108. URL: <https://lawreview.com.ua/wp-content/uploads/2019/05/6.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
12. Директива ЄС/1999/93 ЄС від 13.12.1999 «Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_240#Text (дата звернення: 15.04.2023).
13. Шемет С.В. Витребування доказів у господарському процесі. *Трансформації правової системи України в умовах глобалізації економіки та інформаційного суспільства*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. 2018. С. 224–229.
14. Європейська комісія. Альтернативні методи вирішення спорів. URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/resolve-your-consumer-complaint/alternative-dispute-resolution-adr/ukraine/alternative-dispute-resolution-adr_en (дата звернення: 15.04.2023).